

Skriven av:

Erica Törnkvist
Tillståndshandläggare

Kontrollköp i Helsingborgs stad 2025

Kontrollköp är ett förebyggande verktyg inom kommunens tillsynsarbete som syftar till att stärka efterlevnaden av ålderskontroller vid försäljning av vissa åldersbegränsade produkter.

Under år 2025 har fokuset varit på att genomföra kontrollköp på försäljningsställen som säljer tobaksfria nikotinprodukter (sk. vitt snus). Kommunen använder sig av kontrollköp för att kontrollera att försäljningsställen förvissar sig om att en kund som vill köpa tobaksfria nikotinprodukter fyllt 18 år. Det innebär att en person som fyllt 18 år (en kontrollköpare anställd av kommunen), försöker köpa en produkt för att se om försäljaren begär legitimation och nekar köp när kontrollköparen ej kan uppvisa en legitimation.

Syftet är att förebygga att minderåriga får tillgång till nikotinprodukter. Kontrollköp är ett viktigt verktyg i kommunens tillsynsarbete för att säkerställa att försäljningen av tobaksfria nikotinprodukter sker i enlighet med gällande lagstiftning. Genom att identifiera brister i försäljningsrutinerna kan kommunen föra en dialog med verksamhetsutövaren och bidra till att stärka rutiner för ålderskontroll.

Syftet är även att långsiktigt skydda barn och unga. Tobaksfria nikotinprodukter är ofta attraktiva för unga och kontrollköp bidrar till att minska deras tillgång till dessa produkter. Genom att använda kontrollköp som en del av det förebyggande arbetet kan kommunen bidra till en tryggare miljö för unga invånare.

Juridisk bakgrund

Enligt Lag (2022:1257) om tobaksfria nikotinprodukter gäller följande:

- Åldersgräns: Det är förbjudet att sälja eller på annat sätt lämna ut tobaksfria nikotinprodukter till personer under 18 år.
- Skyldighet att kontrollera ålder: Den som säljer eller lämnar ut produkten måste förvissa sig om att mottagaren har fyllt 18 år. Det innebär att legitimation ska begäras om det finns minsta tvekan om kundens ålder.

Enligt Folkhälsomyndigheten ska kassapersonalen, om de är osäkra på kundens ålder, begära legitimation. Ett rekommenderat sätt att säkerställa att kunden har fyllt 18 år är att begära legitimation av alla som ser ut att vara under 25 år.

Kommunen får inte inleda ett tillsynsärende enbart på grund av att ett försäljningsställe misslyckats med ett kontrollköp. Detta beror på att kontrollköp enligt lag är en dialogbaserad tillsynsmetod. Kommunen har möjlighet att föra dialog

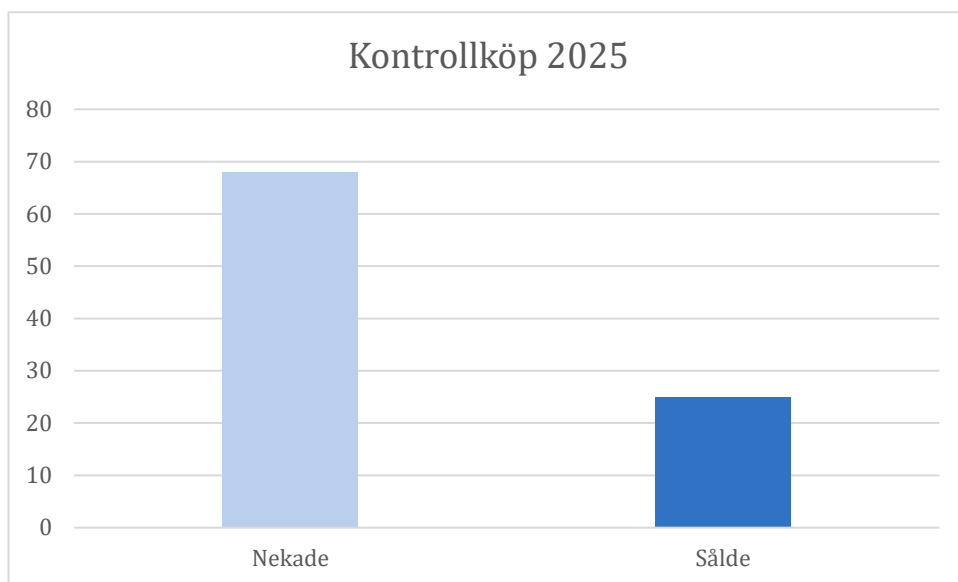
med verksamheten om resultatet av kontrollköp, ge råd och stöd kring rutiner för ålderskontroll samt begära in och granska egenkontrollprogrammet.

Genomförande

Kommunen har som tidigare nämnts anlitat kontrollköpare, i det här fallet tre personer. Två som precis fyllt 18 år och en närmare 20 år. De genomför köpförsök på försäljningsställen i kommunen som har anmält att de säljer tobaksfria nikotinprodukter utan att visa legitimation. Försöket sker utan förhandsinformation till näringsidkaren. Resultatet används som sagt i dialog med försäljningsstället för att förbättra rutiner kring ålderskontroll.

Resultat

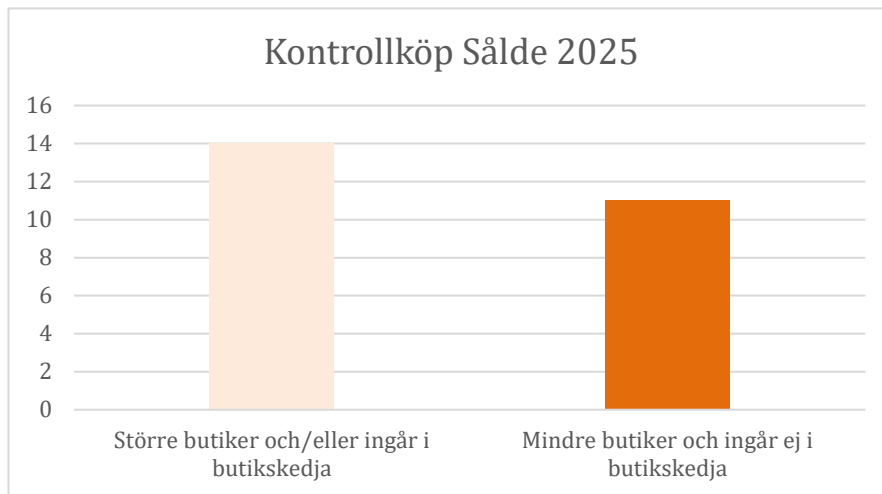
Under året genomfördes kontrollköp på totalt 93 försäljningsställen i kommunen

Av 93 försäljningsställen sålde 25 ställen och 68 ställen nekade.

Resultaten visar att 73 % av försäljningsställena följde rutiner och nekade försäljning när kontrollköparen ej uppvisade legitimation. Detta visar att många verksamheter har goda rutiner och tar sitt ansvar. Bland de försäljningsställen som sålde finns både stora butikskedjor och små butiker, vilket visar att förbättringspotentialen sträcker sig över olika typer av verksamheter.

Av de försäljningsställen som sålde går det att dela upp dessa i två olika butikstyper:

Större butiker & butikskedjor: 14 ställen. Mindre butiker & ej kedjor: 11 ställen.

Fördelningen av försäljningar vid kontrollköp visar att större butiker och butikskedjor står för 14 av totalt 25 försäljningar (cirka 56 %), medan mindre, mer fristående butiker står för 11 försäljningar (cirka 44 %). Detta innebär att majoriteten av kontrollköp där ålderskontroll missades sker i större butiker eller kedjor.

Detta indikerar att problemet med försäljning vid kontrollköp inte är isolerat till små aktörer. Kedjor och större butiker har ofta tydliga rutiner och utbildning, vilket gör att man kan förvänta sig högre regelefterlevnad. Att de ändå står för över hälften av försäljningarna tyder på att rutinerna inte alltid fungerar i praktiken eller att efterlevnaden brister. Samtidigt visar andelen försäljningar i mindre butiker att det inte är begränsat till en viss typ av aktör.

Återbesök

Under året gjordes 5 nya uppföljande kontrollköp på försäljningsställen som tidigare hade sålt utan begäran om legitimation från kontrollköpare. Vid återbesöken **nekade** samtliga försäljningsställen, vilket indikerar att dialog och information efter första kontrollen haft effekt.

Slutsats

Det är positivt att nästan tre av fyra försäljningsställen agerade korrekt vid kontrollköpen. Detta tyder på att rutiner efterföljs och att många aktörer är medvetna om sitt ansvar. Samtidigt visar resultaten att det finns utrymme för ytterligare förbättringar.

Resultatet av kontrollköpen kan påverkas av faktorer som kontrollköparens upplevda ålder, ser kontrollköparen äldre ut kan det öka risken att försäljning sker utan legitimationskontroll. Även faktorer som kön, tidpunkt och säljarens erfarenhet kan påverka huruvida kontrollköparen får köpa tobaksfria nikotinprodukter utan att visa legitimation.

Avslutningsvis bidrar kontinuerliga kontrollköp till att försäljningsställena upprätthåller sina rutiner samt främja en positiv utveckling över tid.